

Nouvelles statues découvertes à Gerasa

Depuis 2016, l'Université germano-jordanienne d'Amman et la Mission Archéologique Française de Jerash, en collaboration avec le département des antiquités de Jordanie, ont entrepris la fouille dans les « grands thermes de l'est » de l'ancienne cité de Gerasa, actuelle ville de Jerash en Jordanie. Le programme de recherche de trois ans a été financé par la Fondation Gerda Henkel (Düsseldorf) et le Ministère des Affaires Etrangères et du Développement International (MAEDI – Paris).

Ce complexe balnéaire monumental d'environ 22 000 m² - l'un des plus grands et des mieux conservés de tout l'Orient - a été construit dans la seconde moitié du IIe siècle après J.-C. sur la rive est du wadi Chrysorrhoeas. Les travaux de construction réalisés à l'époque sévérienne concernaient avant tout un vaste espace découvert, appelé « North Hall », ouvrant sur de nombreuses salles dont une exèdre semi-circulaire au nord. Cette salle rappelle les "salles impériales" d'Asie Mineure lesquelles étaient richement décorées de statue reposant sur des bases ornées d'inscriptions grecques. Dans les trois campagnes de fouilles menées à Jerash, l'objectif était de clarifier le lien architectural entre le secteur balnéaire au sud, comprenant les salles dédiées à la pratique du bain collectif, et le « North Hall » et d'en savoir plus sur la nature du programme décoratif installé dans ce dernier.

Ainsi, les archéologues ont découvert une vaste piscine rectangulaire à ciel ouvert, appelée *natatio* dans l'antiquité. C'est dans cette espace, sous l'effondrement de blocs richement décorés tombés à la suite du tremblement de terre de 749 de notre ère, qu'ont été découverts les nombreux fragments de sculptures en marbre, dont certaines en très bon état (Fig. 1). La fouille archéologique a révélé que ces sculptures n'étaient pas tombées lors de la destruction violente de l'édifice mais qu'elles y avaient été précédemment rassemblées dans la piscine, alors plus en fonction, avec de nombreux fragments de placage de marbre afin, vraisemblablement, d'y être pour y être détruite pour obtenir de la poudre utile à la construction durant l'époque byzantine.

Les statues représentent presque exclusivement des dieux gréco-romains. À noter la figure colossale d'une Aphrodite (Fig. 2) en marbre pentélique. La plinthe montre une inscription grecque à cinq lignes. Cependant, la figure a été offerte par un prêtre local nommé Démétrios, beau-fils d'Asklepiodoros, ainsi qu'une base d'autel et une niche. L'inscription indique également la date inhabituellement exacte de l'inauguration, le 20 mars 153/154 ap. Les fouilles ont également mis au jour une statue de Zeus presque complète avec sa tête ainsi que des statues d'Apollon, de Dionysos, d'Asclépios et de Cybèle assise sur un trône. De plus, huit muses assises sur des rochers ont été mises au jour et six ont été identifiées. Il s'agit de Melpomène représentant la tragédie, Clio (historiographie), Polyhymia (musique) et Urania (astronomie). Les deux dernières restent anonymes pour le moment. Le socle d'une muse dansante (Terpsichore), découvert avant les nouvelles fouilles dans les thermes, porte la signature d'un sculpteur alexandrin nommé Antonéinos, fils d'Antioche. En raison des nombreuses similitudes de dimensions et de style de ce fragment, il ne fait aucun doute que les muses nouvellement découvertes proviennent également de son atelier. Enfin, la base de la statue du Terpsichore a conservé son inscription grecque datant de l'année 118/119 apr. J.-C. Les nouvelles découvertes statuariques en marbre de Gerasa enrichissent considérablement nos connaissances sur la sculpture alexandrine de la fin du Ier ou du début du IIe siècle après J.-C. Elles fournissent des informations sur une personnalité artistique jusqu'alors inconnue et sur son atelier. En outre, elles fournissent deux indications chronologiques précises qui enrichissent nos connaissances de l'histoire de l'art de la sculpture romaine en marbre de la Méditerranée orientale.

Thomas Lepaon (Tours) - Thomas M. Weber-Karyotakis (Amman).

légendes des photos

Fig. 1 : Statues trouvées dans les thermes orientales de Gerasa lors du tremblement de terre de 749 ap. J.-C.

Formatiert: Schriftart: (Standard)
Times New Roman, Französisch
(Frankreich)

Fig. 2 Le torse de la colossale statue d'Aphrodite, consacrée par Demetrios le 20 mars 154 ap. J.-C.

Formatiert: Schriftart: (Standard)
Times New Roman, Französisch
(Frankreich)

Neue Statuenfunde im römischen Gerasa

In Gerasa, einer bedeutenden Stadt der Dekapolis und der Provincia Arabia, unternahm die Deutsch-Jordanische Universität Amman in Zusammenarbeit mit der jordanischen Antikenverwaltung und der *Mission Française Archéologique de Jerash* von 2016 bis 2018 Ausgrabungen in den römischen Ostthermen. Das dreijährige Forschungsprogramm wurde von der Gerda Henkel-Stiftung (Düsseldorf) und dem ministère des affaires étrangères et du développement international (MAEDI – Paris) finanziert.

Diese monumentale Badeanlage – eine der größten und am besten erhaltenen des gesamten Orients – wurde in der zweiten Hälfte des 2. Jhs. n. Chr. im modern überbauten Tal des Chrysorroas-Baches errichtet und gegen Ende dieses oder zu Beginn des nachfolgenden Jahrhunderts erweitert. Die in severischer Zeit ausgeführte Baumaßnahme betraf vor allem eine von Norden an den Kernbau der Badeanlage angeschobene Pfeilerhalle mit Exedra. Diese an die kleinasiatischen „Kaisersäle“ erinnernde Halle war nach Ausweis zahlreicher, zum großen Teil mit griechischen Inschriften versehenen Statuenbasen mit Skulpturen geschmückt. In den drei genannten Grabungskampagnen galt es, den architektonischen Zusammenhang zwischen der Therme und der Pfeilerhalle zu klären und Näheres über die Art des figürlichen Schmuckes in Erfahrung zu bringen.

Zwischen Halle und Bad legten die Archäologen eine rechteckige Piscina frei, die infolge des Erdbebens von 749 n. Chr. Durch herabgefallene, aufwendig dekorierte Gebälkstücke der nördlich angrenzenden Halle verfüllt war. Unter diesem architektonischen Versturz trat eine ca. 50 cm starke Erddichtung über dem römischen Pflaster des Wasserbeckens zutage, die viele, zum Teil sehr gut erhaltene Bruchstücke von Marmorskulpturen enthielt (**Abb. 1**). Es stellte sich heraus, dass diese Figuren nicht bei dem Erdbeben in das Becken gestürzt waren, sondern zuvor von Menschenhand dort deponiert worden waren, vermutlich um den Marmor zu Kalk zu brennen.

Die Statuen stellen nahezu ausschließlich griechisch-römische Götter dar. Erwähnenswert ist die kolossale Figur einer Aphrodite (**Abb. 2**) aus pentelischem Marmor. Sie besitzt eine fünfzeilige griechische Inschrift auf der Plinthe. Dieser zufolge wurde die Figur von einem einheimischen Priester namens Demetrios, Stiefsohn des Asklepiodoros, zusammen mit der Basis, dem Brandaltar und der Nische gestiftet. Die Inschrift gibt des Weiteren als ungewöhnlich genaues Dedikationsdatum den ca. 20. März 154 n. Chr. an. Das Fundmaterial enthielt ferner eine fast vollständig mit Kopf erhaltene Statue des nackten stehenden Zeus sowie Figuren des Apollon, des Dionysos, des Asklepios und der auf einem Thron sitzenden Kybele. An Statuetten verdienen sechs auf Felsen sitzende Musen Erwähnung, von denen Melpomene (Tragödie), Klio (Geschichtsschreibung), Polyhymia (Musik) und Urania (Astronomie) identifiziert werden konnten. Zwei der sechs Musen bleiben bislang noch unbenannt. Die schon vor den neuen Ausgrabungen in den Thermen gefundene Plinthe einer tanzenden Muse (Terpsichore) überliefert die Signatur eines alexandrinischen Bildhauers namens Antoneinos, Sohn des Antiochos. Aufgrund der zahlreichen Übereinstimmungen dieses Fragments hinsichtlich der Dimensionen und des Stils steht es außer Frage, dass auch die neu gefundenen Musestatuetten aus dessen Werkstatt stammen. Glücklicherweise ist die Statuenbasis der Terpsichore erhalten, deren griechische Inschrift das Jahr 118/19 n. Chr. als Dedikationszeitpunkt der Musengruppe nahelegt. Die Neufunde der

Marmorskulpturen aus Gerasa bereichern demnach unsere bisherige Kenntnis der alexandrinischen Plastik des späten 1. oder frühen 2. Jhs. n. Chr. Sie geben Kenntnis von einer bisher unbekanntem Künstlerpersönlichkeit und dessen Werkstatt. Zudem überliefern sie zwei fixe chronologische Termini, die es erlauben werden, die römische Marmorplastik des östlichen Mittelmeerraumes stilistisch besser als bisher zu beurteilen.

Thomas Lepaon (Tours) – Thomas M. Weber-Karyotakis (Amman).

Bildunterschriften

Abb. 1: Statuenfunde in den Ostthermen von Gerasa unter dem Verstoß des Erdbebens von 749 n. Chr.

Abb. 2: Torso der kolossalen Aphroditestatue, geweiht von Demetrios am 20. März 154 n. Chr.

اكتشاف جديد لتمائيل رومانية في مدينة جرش

أجرى فريق أثري من الجامعة الألمانية الأردنية - عمّان وبالتعاون مع دائرة الآثار العامة والبعثة الفرنسية في جرش، تنقيبات أثرية في موقع الحمامات الشرقية خلال الفترة الممتدة من 2016 ولغاية 2018، في مدينة جرش، وهي إحدى المدن المهمة من المدن العشر ومدن المقاطعة العربية. مولت التنقيبات الأثرية في مواسمها الثلاث من قبل مؤسسة جيردا هنكل الألمانية ووزارة الخارجية والتنمية الدولية الفرنسية (مادي).

يعدّ مجمع الحمامات الشرقية، أحد أكبر المعالم ومن المعالم القليلة في الشرق الباقية بحالة معمارية جيّدة. بني هذا الصرح في النصف الثاني من القرن الثاني الميلادي في وادي النهر الذهبي (الكريزاوريوس)، وامتد حتى نهاية ذلك القرن أو بداية القرن الذي تلاه. تركزت أعمال البناء، التي تمت في العهد السيفيري، على القاعة المعمّدة ذات الحنية، الممتدة إلى الشمال من مركز مجمّع الحمام. هذه القاعة، التي تذكرنا بقاعة الأباطرة" في آسيا الصغرى، زخرفت بالتمائيل وبدليل وجود العديد من قواعد التماثيل، والتي تحمل نقوشا يونانية. سعت حملات التنقيب الثلاث المذكور أعلاه، لتوضيح العلاقة المعمارية بين مجمّع الحمامات والقاعة المعمّدة، ولفهم طبيعة التماثيل التي زينّت هذا المبنى.

كشفت أعمال التنقيب عن مسبح مستطيل، يقع ما بين القاعة والحمام، وجدت فيه بلاطات الإفريز الزخرفي، ربما يعود للقاعة الشمالية، تراكمت فيه على إثر زلزال 749م. كشف تحت هذا الركام المعماري والترابي بسمك نصف متر، أرضية رومانية لحوض مائي. حوى هذا الحوض على العديد من كسر تماثيل رخامية، بعضها في حالة جيّدة (الشكل 1)، تبيّن بعض التمحيص إنّ هذه التماثيل لم تقع في الحوض بفعل الزلزال بل وضعت هنالك عمداً بفعل بشري، لربما تمهيداً لحرق الرخام وتحويله إلى جير.

تعود هذه التماثيل بشكل استثنائي للآلهة إغريقية - رومانية. من الجدير بالذكر الحجم الضخم للإلهة افروديت (شكل 2) المنقوش من الرخام البننتلي (البنديلي من اليونان)، نقشت على قاعدتها خمسة سطور باللغة اليونانية، بناءً على هذا النقش، تبرع بهذا التمثال اسقف يدعى ديميتريوس، ربيب اسكليبيودوروس، كما وتبرع بقاعدة التمثال والمحراب والحنية. الفريد في هذا النقش ورود التاريخ الدقيق له وهو 20 آذار 154م. أمكن تمييز ما بين المكتشفات تماثيل لكلّ من: الإله زيوس واقفاً، ديونيسوس، اسكليبيوس وسبيل جالسة على عرش. كما وتم التعرف على ست تماثيل للإلهات الإلهام وهنّ:

ميلوبيني (إله التراجيديا)، إيراتو (إلهة الشعر الغزلي أو الإيماء)، بوليهمينا (إله الترانيم) وأورانيا (إلهة العلوم الفلكية)، واثنين يصعب (حتى الآن) الاستدلال على شخصها. حملت قاعدة إلهة الرقص تيريسيكوري، المكتشفة في موسم التنقيبات السابق في قاعة الحمامات المعدنية، توقيع نحّات من الإسكندرية يدعى "انطونيوس" ابن انطيوخوس، ووفقاً للتشابه بين هذا الجزء، من حيث الأبعاد والنمط، لا توجد مدعاة للشك بأن التماثيل التي اكتشفت في هذا الموسم نحتت في نفس المشغل. لحسن الحظ حفظت قاعدة إلهة الرقص تيريسيكوري، والتي تقترح نقشها اليوناني سنة 119/118 م، وهي ذات سنة تكريس التماثيل الرخامية المكتشفة حديثاً. ثري اكتشاف التماثيل الرخامية من جرش معرفتنا السابقة عن التماثيل الإسكندرية فترة نهاية القرن الأول أو بداية القرن الثاني الميلادي. تزودنا بمعلومات حول شخصية فنان لم نكن نعرف عنه وعن مشغله شيئاً. بالإضافة، تزودنا المكتشفات بفترتين زمنيّتين مؤكّدتين ستساهم بفهم تطوّر أسلوب النحت الفني الروماني في منطقة شرق المتوسط.

توماس لبيان - تور فرنسا

توماس ماريا ويبر كريوتاكس - عمّان

شرح الصور:

شكل 1: التماثيل المكتشفة في الحمامات الشرقية في جرش المدمرة أثناء زلزال 749م

شكل 2: جسم تمثال الضخم لأفروديت المكّرس من قبل ديميتريوس 20 آذار 154م

New statue finds in Roman Gerasa

In Gerasa, an important city of the Decapolis and the Provincia Arabia, the German-Jordanian University Amman, in collaboration with the Jordanian Department of Antiquities and the *Mission Française Archéologique de Jerash*, excavated the eastern Roman baths from 2016 to 2018. The three-year research program had been funded by the Gerda Henkel-Foundation (Düsseldorf) and the ministère des affaires étrangères et du développement international (MAEDI – Paris).

This monumental bathing complex - one of the largest and best preserved in the entire Orient - was built in the second half of the 2nd century A.D. in the valley of the Chrysorrhoeas brook, and then enlarged towards the end of that century or at the beginning of the following one under the Severan emperors. The construction work carried out in Severan period mainly concerned a pillared hall with exedrae, which was built attached to the north of the original core of the bathing complex. This hall, reminiscent of the "imperial halls" of Asia Minor, was decorated with sculptures according to numerous statue bases, most of which had Greek inscriptions. In the three excavation campaigns aforementioned, it was aimed to clarify the architectural connection between the bathing complex and the pillared hall and to find out more about the sculptural decoration scheme.

Between the hall and the bath, the archaeologists uncovered a rectangular water basin (Piscina), which was filled with lavishly decorated blocks from the entablature of the hall to the north, fallen as a result of the earthquake of 749 AD. Beneath this architectural collapse, a 50 cm thick earth package above the Roman pavement of the water basin came to light, which contained many fragments of marble sculptures, some of them in very good condition (Fig. 1). It turned out that these figures had not fallen into the basin during the earthquake, but had been deposited there by human hand, presumably with the intention of burning them to produce lime.

The statues represent almost exclusively Greek-Roman gods. Worth mentioning is the colossal figure of Aphrodite (Fig. 2) made of pentelic marble. It has a five-line Greek inscription on the plinth. According to this, the figure was donated by a local priest named Demetrios, stepson of Asklepiodoros, together with the base, the altar and the niche. The inscription also indicates the unusually exact date of dedication, around 20 March 154 AD.

Among the statues retrieved there was an almost completely preserved statue of naked standing Zeus, as well as figures of Apollo, Dionysus, Asclepius and Cybele sitting on a throne. Six statuettes of Muses sitting on rocks deserve mention, of which Melpomene (tragedy), Klio (historiography), Polyhymia (music) and Urania (astronomy) were identified. Two of the six muses are still unnamed. The plinth of a dancing muse (Terpsichore), found before the new excavations in the thermal baths, bears the signature of an Alexandrian sculptor named Antoneinos, son of Antiochos. Due to the similarities of this fragment in terms of dimensions and style, there is no question that the newly found museum statuettes also originate from his workshop. Fortunately, the statue base of the Terpsichore is preserved, whose Greek inscription suggests the year 118/19 AD as the time of dedication of the group of muses. The new finds of the marble sculptures from Gerasa thus enrich our previous knowledge of the Alexandrian sculpture of the late 1st or early 2nd century AD. They provide information about a hitherto unknown artist personality and his workshop. In addition, they provide two fixed chronological terms that will allow the Roman marble sculpture of the eastern Mediterranean to be better stylistically understood.

Thomas Lepaon (Tours) - Thomas M. Weber-Karyotakis (Amman).

Captions

Fig. 1: Statue found in the eastern thermal baths of Gerasa under the collapse debris of the earthquake of 749 AD.

Fig. 2 Torso of the colossal statue of Aphrodite, consecrated by Demetrios on 20 March 154 AD.

Nuovi ritrovamenti di statue nella Gerasa romana

A Gerasa, importante città della Decapoli e della Provincia d'Arabia, l'Università tedesco-giordana ad Amman, in collaborazione con Dipartimento delle Antichità Giordane e la Missione Archeologica Francese a Gerasa, ha effettuato scavi nelle Terme Romane Orientali dal 2016 al 2018. Il progetto triennale di ricerca è stato finanziato dalla fondazione Gerda Henkel (Düsseldorf) e dal Ministero francese per gli affari esteri e la cooperazione internazionale (MAEDI-Parigi).

Questo monumentale complesso termale - uno dei più grandi e meglio conservati di tutto l'Oriente - fu costruito nella seconda metà del II secolo d.C. nella valle del torrente Chrysorrhoeas, e fu ingrandito verso la fine di questo secolo o all'inizio di quello successivo, sotto i Severi. I lavori di costruzione eseguiti in tempo dei Severi riguardarono soprattutto una sala decorata con pilastri e con nicchie, situata a nord del nucleo centrale originale dello stabilimento balneare. Questa sala, che ricorda le "sale imperiali" dell'Asia Minore, era decorata con sculture come provano le numerose basi di statue, la maggior parte delle quali erano incise con iscrizioni greche. Nelle tre campagne di scavo portate a termine finora, l'obiettivo è stato quello di chiarire il legame architettonico tra le Terme e questa sala e di approfondire sullo studio del suo programma scultorico e decorativo.

Tra la sala e il bagno, gli archeologi hanno scoperto un bacino d'acqua rettangolare (Piscina), che è stata riempita in seguito al terremoto del 749 d.C. da frammenti architettonici riccamente decorati provenienti dalla sala a nord. Sotto questo crollo architettonico è venuta alla luce uno strato di terra spesso 50 cm sopra la pavimentazione romana del bacino d'acqua, che conteneva molti frammenti di sculture di marmo, alcune delle quali in ottime condizioni (Fig. 1). Si è scoperto che queste figure non erano cadute nel bacino durante il terremoto, ma che vi erano state depositate dall'uomo, presumibilmente per bruciare il marmo per produrre calce.

Le statue rappresentano quasi esclusivamente divinità greco-romane. Degna di nota è la colossale figura di Afrodite (Fig. 2) in marmo pentelico, che ha un'iscrizione greca di cinque righe sulla base. Secondo l'iscrizione, la figura è stata donata da un sacerdote locale di nome Demetrios, figliastro di Asklepiodoros, insieme alla base, all'altare e alla nicchia. L'iscrizione indica anche la data di dedicazione, insolitamente precisa, datata intorno al 20 marzo 154 d.C. Fra i ritrovamenti spunta una statua quasi completa ma senza testa di Zeus in piedi e nudo, e figure di Apollo, Dionisos, Asclepio e Cybele seduti su un trono. Sei muse sedute sulle rocce meritano di essere menzionate, di cui sono stati identificati Melpomene (Tragedia), Klio (Istoriografia), Polyhymnia (Musica) e Urania (Astronomia). Due delle sei muse non sono state ancora identificate.

Il basamento della musa della danza (Terpsichore), rinvenuto prima dei recenti scavi nelle terme, porta la firma di uno scultore alessandrino di nome Antoneinos, figlio di Antiochos. A causa delle numerose somiglianze di questo frammento in termini di dimensioni e stile, è fuori discussione che anche le statuette da muse ora ritrovate provengano dalla sua bottega. Fortunatamente si conserva la base della statua di Terpsichore, la cui iscrizione greca suggerisce l'anno 118/19 d.C. come momento di dedicazione del gruppo di muse. I nuovi ritrovamenti delle sculture in marmo di Gerasa arricchiscono così la nostra precedente conoscenza della scultura alessandrina della fine del I o inizio del II secolo d.C. Essi forniscono informazioni su una personalità artistica finora sconosciuta

e sulla sua bottega. Inoltre, forniscono due termini cronologici fissi che permetteranno di valutare stilisticamente meglio la scultura marmorea romana del Mediterraneo orientale.

Thomas Lepaon (Tours) - Thomas M. Weber-Karyotakis (Amman).

didascalie

Fig. 1: Ritrovamenti di statue nelle terme orientali di Gerasa sotto le macerie del terremoto del 749 d.C.

Fig. 2 Torso della colossale statua della dea Afrodita, consacrata da Demetrio il 20 marzo 154 d.C.

Nuevas estatuas halladas en la Gerasa romana

En Gerasa, una importante ciudad de la Decápolis y de la Provincia Arabia, la Universidad germano-jordana de Ammán, en colaboración con el Departamento de Antigüedades jordano y la Misión Arqueológica Francesa en Gerasa han llevado a cabo la excavación de las termas romanas orientales de la ciudad entre 2016 y 2018. El proyecto trianual de investigación ha sido financiado por la fundación Gerda Henkel (Düsseldorf) y por el Ministerio francés de de asuntos exteriores y cooperación internacional (MAEDI-Paris).

Este monumental complejo balneario -uno de los más grandes y mejor conservados de todo Oriente- fue construido en la segunda mitad del siglo II d.C. en el valle del arroyo Crisorrhoes, siendo ampliado hacia finales de ese mismo siglo o a principios del siguiente durante el periodo Severiano. Los trabajos de ampliación realizados en época Severiana se centraron en la construcción de una sala con pilares y nichos, que se adosa por el norte al núcleo original del complejo balneario. Esta sala, que recuerda a las "salas imperiales" de Asia Menor, estaba decorada con esculturas, según indican los numerosos pedestales hallados, la mayoría de los cuales tenían inscripciones griegas. En las tres campañas de excavación mencionadas el objetivo principal ha sido aclarar la conexión arquitectónica entre el complejo balneario y la sala ahora excavada, así como estudiar el conjunto escultórico que la decoraba y su programa figurativo.

Entre el vestíbulo y el baño, los arqueólogos descubrieron una pileta rectangular, que fue rellenada con los bloques del entablamento de la sala al norte, caídos como resultado del terremoto del año 749 d.C. Bajo este derrumbe arquitectónico, apareció un estrato de tierra de 50 cm de espesor sobre el pavimento romano de la pileta de agua, que contenía numerosos fragmentos de esculturas de mármol, algunas de ellas en muy buen estado (Fig. 1). Resultó que estas figuras no habían caído en la pileta durante el terremoto, sino que habían sido depositadas allí por la mano del hombre, presumiblemente para calcinar el mármol y producir cal.

Las estatuas representan casi exclusivamente a dioses greco-romanos. Destaca la colosal figura de Afrodita (Fig. 2) de mármol pentélico, que cuenta con una inscripción griega de cinco líneas en el zócalo. Según esta inscripción, la figura fue donada por un sacerdote local llamado Demetrios, hijastro de Asklepiodoros, junto con la base, el altar y el nicho. La inscripción también indica la fecha inusualmente exacta de la dedicación, alrededor del 20 de marzo de 154 d.C. El material encontrado también contenía una estatua casi completa de Zeus desnudo y de pie, así como figuras de Apolo, Dionisio, Asclepio y Cibele sentados en un trono. Cabe mencionar seis estatuillas de Musas sentadas sobre las rocas, de las cuales se identificaron Melpomene (tragedia), Klio (historiografía), Polyhymia (música) y Urania (astronomía). Las otras dos musas aún no han sido identificadas. El zócalo de una musa danzante (Terpsichore), encontrado antes de las nuevas excavaciones en las termas, lleva la firma de un escultor alejandrino llamado Antoneinos, hijo de Antioco. Debido a las similitudes de este fragmento en cuanto a dimensiones y estilo, no hay duda de que las estatuillas de musas recién encontradas también proceden de su taller. Afortunadamente, se conserva la base de la estatua de Therpsichore, cuya inscripción griega sugiere el año 118/19 d.C. como la época de dedicación del grupo de musas. Los nuevos hallazgos de las esculturas de mármol de Gerasa enriquecen nuestro conocimiento previo sobre la escultura alejandrina de finales del siglo I o principios del II d.C., y proporcionan importante información sobre una personalidad

artística hasta ahora desconocida y su taller. Además, ofrecen un preciso marco temporal, que permitirá entender mejor desde un punto de vista estilístico la escultura romana en mármol del Mediterráneo oriental.

Thomas Lepaon (Tours) - Thomas M. Weber-Karyotakis (Amman).

Didascalias

Fig. 1: Estatua encontrada en las termas orientales de Gerasa bajo los escombros del terremoto del año 749 d.C.

Fig. 2 Torso de la colosal estatua de la diosa Afrodita, consagrada por Demetrios el 20 de marzo de 154 d.C.

Νέα ευρήματα αγαλμάτων στη Ρωμαϊκή Γέρασα (Ιορδανία)

Στη Γέρασα, μια σημαντική πόλη της Δεκάπολης και της ρωμαϊκής επαρχίας της Αραβίας, το Γερμανό-Ιορδανικό Πανεπιστήμιο του Αμμάν, σε συνεργασία με την Ιορδανική Υπηρεσία Αρχαιοτήτων και την Mission Française Archéologique de Jerash, πραγματοποίησαν ανασκαφές στα ανατολικά ρωμαϊκά λουτρά μεταξύ 2016 και 2018. Το μνημειώδες αυτό συγκρότημα λουτρών - ένα από τα μεγαλύτερα και καλύτερα διατηρημένα σε ολόκληρη την Ανατολή - χτίστηκε κατά το δεύτερο ήμισυ του 2ου αιώνα μ.Χ. στην κοιλάδα του χείμαρρου Χρυσορρόα και επεκτάθηκε προς το τέλος αυτού του αιώνα ή στις αρχές του επόμενου. Τα κατασκευαστικά έργα που έγιναν κατά τη διάρκεια των περιόδων των Σεβήρων Αυτοκρατόρων αφορούσαν κυρίως μια στοά με πυλώνες και μια ημικυκλική εξέδρα, η οποία επεκτείνεται από το βορρά μέχρι τον πυρήνα του συγκροτήματος, το βαλάνιο. Η αίθουσα, που θυμίζει τις "αυτοκρατορικές αίθουσες" („Kaisersäle“) της Μικράς Ασίας, ήταν διακοσμημένη με γλυπτά κρίνοντας από τις πολλές βάσεις αγαλμάτων, τα περισσότερα από τα οποία έφεραν ελληνικές επιγραφές. Στις τρεις περόδους των ανασκαφών χρειάστηκε να διευκρινιστεί η αρχιτεκτονική σύνδεση μεταξύ της κολυμβητηρίου και της αίθουσας με κλίμακες ώστε να αρυσθούμε περισσότερα στοιχεία σχετικά τον τύπο της γλυπτικής διακόσμησης.

Μεταξύ της αίθουσας και του λουτρού, οι αρχαιολόγοι έφεραν στο φως ένα ορθογώνιο κολυμβητήριο, στο οποίο είχαν καταπέσει πλούσια διακοσμημένα τεμάχια του θριγκού της αίθουσας προς τα βόρεια ως αποτέλεσμα του σεισμού του 749 μ.Χ. Κάτω από αυτό το στρώμα συντριμμάτων εμφανίστηκε ένα στρώμα γης πάχους 50 χτ. πάνω από το ρωμαϊκό πεζοδρόμιο της λεκάνης, το οποίο περιείχε πολλά κομμάτια μαρμάρινων γλυπτών, μερικά από αυτά σε πολύ καλή κατάσταση (εικ. 1). Αποδείχθηκε ότι τα αγαλματα αυτά δεν είχαν πέσει στη δεξαμενή κατά τη διάρκεια του σεισμού, αλλά είχαν εναποτεθεί εκεί από ανθρώπινο χέρι προηγουμένως, πιθανότατα για μετατροπή του μαρμάρου σε ασβέστη, ως ασβεστοκάμινο..

Τα αγάλματα αντιπροσωπεύουν σχεδόν αποκλειστικά ελληνορωμαϊκούς θεούς. Αξίζει να αναφερθεί το κολοσσιαίο άγαλμα της Αφροδίτης (εικ. 2) από πεντελικό μάρμαρο. Έχει ελληνική επιγραφή πέντε γραμμών στην πλίνθο. Σύμφωνα με αυτό, η Αφροδίτη μαζί με τη βάση, το βωμό και την κόγχη δωρίστηκε από έναν τοπικό ιερέα που ονομαζόταν Δημήτριος, θετός γιός του Ασκληπιόδωρου. Η επιγραφή υποδεικνύει επίσης την ασυνήθιστα ακριβή ημερομηνία αφιέρωσης, γύρω στις 20 Μαρτίου 154 μ.Χ. Μεταξύ των άλλων ευρημάτων περιλαμβάνονται ένα σχεδόν πλήρως διατηρημένο άγαλμα του γυμνού ορθίου Διός καθώς και μορφές του Απόλλωνα, του Διόνυσου, του Ασκληπιού και της Κυβέλης σε θρόνο. Έξι αγαλματίδια των Μουσών που κάθονται πάνω σε βράχους αξίζουν να αναφερθούν, από τα οποία εντοπίστηκαν η Μελπομένη (Τραγωδία), η Κλειώ (Ιστορία), η Πολύμνια (Μουσική) και η Ουρανία (Αστρονομία). Δύο από τις έξι μούσες παραμένουν ακόμα ανώνυμες. Η πλίνθος μιας χορευτικής μούσας (Τερψιχόρη), που βρέθηκε πριν από τις νέες ανασκαφές στα ιαματικά λουτρά, φέρει την υπογραφή ενός Αλεξανδρινού γλύπτη με το όνομα Αντωνείνος, γιός του Αντιόχου. Λόγω των ομοιοτήτων της πλίνθου, όσον αφορά τις διαστάσεις και τη γλυπτική εργασία, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα άλλα αγαλματίδια προέρχονται από το ίδιο εργαστήριο. Ευτυχώς, σώζεται η βάση του αγάλματος της Τερψιχόρης, η ελληνική επιγραφή της οποίας δηλώνει το έτος 118/19 μ.Χ. ως χρόνο αφιέρωσης της ομάδας των μουσών. Τα νέα ευρήματα των μαρμάρινων γλυπτών από τη Γέρασα εμπλουτίζουν έτσι τις προηγούμενες γνώσεις μας για την Αλεξανδρινή γλυπτική του τέλους του 1^{ου} ή αρχής του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. και παρέχουν πληροφορίες για την προσωπικότητα του καλλιτέχνη και το εργαστήριό του. Επιπλέον, παρέχουν δύο σταθερούς χρονολογικούς όρους που θα επιτρέψουν στη ρωμαϊκή μαρμάρινη πλαστική της ανατολικής Μεσογείου να είναι στιλιστικά καλύτερα κατανοητή από πριν.

Thomas Leraon (Tours) - Thomas M. Weber-Karyotakis (Αμμάν).

Εικόνα 1: Θράυσματα αγαλμάτων στα ανατολικά Ρωμαϊκα λουτρά της Γέραςας διασκορπισμενα κατά τη διάρκεια του σεισμού του 749 μ.Χ., ανασκαφές το 2018.

Εικ. 2 Αγαλμα της κολοσσιαίας Αφροδίτης, αφιερωμένο απο τον Δημήτριο στις 20 Μαρτίου 154 μ.Χ. (περίπου).